

ПЕРЕДМОВА

Світова економічна система розвивається відповідно до законів діалектики, зокрема, закону єдності і боротьби протилежностей, закону переходу кількісних змін у якісні, закону заперечення заперечення. Всі ці закони регулюють напрями розвитку, визначають його темпи та особливості. Однією із таких особливостей є циклічність, яка випливає із закону заперечення заперечення. Така циклічність є об'єктивною формою розвитку економічних систем, що має закономірний характер, відбувається у процесі руху від однієї рівноваги до іншої, при цьому не досягнувши ідеальної межі абсолютного збалансування. Ідеальна межа в умовах світового розвитку неможлива, оскільки дуже залежить від суб'єктивних чинників, які не піддаються передбаченню.

Дуже важливою складовою світової економічної системи є світова фінансова система, трансформація якої має спіралеподібний характер – від нижчого до вищого рівня з повторенням певних циклів. Пізнання таких циклів дає можливість науковцям сформувати певний науковий фундамент для прогресивного розвитку фінансів.

Сучасні наслідки такого розвитку сприяли появі модерних фінансів. Під модерними фінансами слід вважати нову філософію стилю пізнання сучасних фінансових явищ і процесів, що базуються на відмові від традиційних класичних принципів, норм і правил на користь плавних циклічних форм системного пізнання та асиметрії.

Фінансова теорія і практика свідчать, що досягнути оптимального стану фінансової рівноваги та ідеального збалансування фінансових методів, інструментів та важелів у суспільстві загалом є неможливим. Тому завданням наукової спільноти є разом з досвідченими практиками постійно знаходитися у пошуку обґрунтування нових підходів й вимірів, спрямованих на розвиток фінансової системи для безпечового та ефективного використання фінансів як атрибуту державотворення на кожному етапі соціально-економічного розвитку суспільства.

Сучасний стан світових фінансів характеризується різним рівнем розвитку економічно розвинутих та відсталих країн, дисбалансом фінансових відносин, посиленням людського чинника в управлінні фінансами за рахунок послаблення впливу об'єктивних законів і закономірностей, збагаченням багатих країн і збідніння бідних.

У XXI столітті фінансова система України протягом 2000-2014 рр. розвивалася більш-менш динамічно, незважаючи на проблеми об'єктивного та суб'єктивного походження. На цьому етапі можна було розробляти стратегічні орієнтири досягнення конкретних цілей у недалекій і далекій перспективі, хоча цьому перешкоджали соціалістичні методи господарювання та управління. Ці методи настільки укорінилися у свідомості громадян й керівної еліти країни, що здавалося повністю викоринити їх неможливо. Значним гальмом розвитку країни були корупція, казнокрадство, відсутність справедливої судової системи, зловживання владою на всіх рівнях управління тощо.

2014 рік приніс нашому народу війну, внаслідок якої Україна вступила у новий цикл свого розвитку. Загарбання Росією більше 20 відсотків території, значне знищення економічного потенціалу сприяли скороченню обсягів ВВП, перегляду напрямів його розподілу. Перед фінансовою системою постали такі завдання, з якими вона ще не зустрічалася. Суттєво змінилися джерела фінансових ресурсів держави. Власні ресурси довелося повністю спрямувати на фінансування національної оборони. Для утримання соціально-економічної сфери довелося просити у країн-союзників та світових організацій великих обсягів фінансової допомоги. Змінилися форми, методи, інструменти регулювання фінансових відносин. Різко зросла величина внутрішнього та зовнішнього державного боргу.

Російсько-українська війна повністю зруйнувала міжнародне право, включаючи й фінансове. Лідери багатьох розвинутих країн стали використовувати фінанси як елемент тиску на інші країни. Світовий фінансовий ринок похитнувся. Митна політика окремих держав була позбавлена здорового глузду.

Для України появились нові внутрішні та зовнішні, об'єктивні та суб'єктивні виклики, загрози, ризики, які стали гальмом соціально-економічного розвитку та розвитку модерних фінансів. Дефіцит коштів Державного бюджету України перевищив половину загального обсягу його дохідної частини. Для покриття цього дефіциту держава була змушена використовувати різні запозичення, вводити нові податки, скорочувати обсяги фінансування окремих сфер своєї діяльності.

У країні посилилися спроби маніпуляції державними фінансовими ресурсами, фінансовими інструментами для власного збагачення окремих керівників. Держава продовжувала незрозумілі дії з податками, державними запозиченнями, бюджетними нормами та нормативами, заробітними платами, пенсіями, допомогами. У державній сфері розриви між оплатою праці серед різних категорій перевищують 300 разів, а між сумою пенсій – близько 30-ти разів. Практично всі економічні та фінансові проблеми вирішуються вкрай повільно. Органи контролю виявляють мільйонні суми крадіжок і нецільових витрат, у той же час до судової відповідальності притягаються одиниці, а відшкодування нанесених збитків є мінімальними. Часто органи фінансового контролю використовуються державою для залякування суб'єктів господарювання, зведення політичних рахунків. Абсолютно незрозумілою і шкідливою є система оплати праці військовослужбовців, що знаходяться на передових позиціях фронту. Не зрозумілими для суспільства є державні заходи, спрямовані на обмеження розвитку вітчизняної освіти, особливо вищої. Не завжди є доступною та ефективною система охорони здоров'я.

Не зважаючи на наявність цих та інших викликів, загроз, ризиків, проблем, недоліків, вітчизняна наука і практика продовжує свої дослідження, напрацьовуючи конкретні напрями стратегічного розвитку публічних фінансів. На це спрямована Стратегія реформування управління державними фінансами, метою якої є побудова ефективної системи управління публічними фінансами, враховуючи саму філософію цих фінансів як сучасного економічного буття. Нова стратегічна модель модерних фінансів у майбутньому повинна забезпечити належний рівень фінансової стабільності України та створення сприятливих умов для сталого розвитку соціально-інклюзивної економіки за допомогою оптимізації розподільчих відносин.

Стратегічними цілями реформування системи управління публічними фінансами вважаються:

1. Посилення бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі шляхом: побудови сучасної справедливої податкової системи; реформування митної системи; модернізації управління фіскальними ризиками та державними активами; підвищення ефективності управління державним боргом; удосконалення інструментів управління ліквідністю.

2. Підвищення ефективності розподілу фінансових ресурсів на рівні формування державної політики за допомогою: розбудови ефективної системи макроекономічного, бюджетного прогнозування та стратегічного планування; забезпечення передбачуваності та збалансованості ресурсів у процесі середньострокового бюджетного планування; підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів при програмно-цільовому методі; забезпечення фінансової спроможності територіальних громад; удосконалення міжбюджетних відносин і фіскальної децентралізації.

3. Забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів шляхом: створення сприятливих умов для ефективного функціонування системи публічних закупівель; модернізації управління державними інвестиціями; реформування системи бухгалтерського обліку, державного внутрішнього фінансового контролю, державного фінансового контролю, незалежного зовнішнього фінансового контролю.

4. Підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами, яке передбачає: підвищення прозорості та доступності інформації про бюджет й активізацію участі громадян у бюджетному процесі; побудову сучасної та ефективної системи управління інформаційними технологіями.

5. Розвиток управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів з метою значного посилення кадрового потенціалу для високоефективного формування та практичного здійснення державної фінансової політики.

На виконання визначених державою стратегічних завдань Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію здійснення цифрового розвитку, цифрових транс-формацій і цифровізації системи управління державними фінансами до 2030 року, метою якої є побудова сучасної високоефективної системи управління інформаційними технологіями для забезпечення всебічної підтримки й подальшого цифрового розвитку сучасної системи управління публічними фінансами.

Тому сьогодні вітчизняна фінансова наука і практика зосереджують свою увагу на розробці концептуальних підходів до формування стратегічних напрямів розвитку публічних фінансів. Такі підходи мають враховувати об'єктивні економічні закони та закономірності розвитку суспільства, передові досягнення економічно розвинутих країн світу, закони діалектики, які є основою побудови модерних фінансів.

Серед стратегічних завдань важливе місце займає перегляд функцій держави, розподіл цих функцій між центральними та місцевими органами влади, оптимізація пропорцій у схемі розподілу і перерозподілу ВВП, упорядкування відносин між державним та приватним секторами вітчизняної економіки.

Сучасна фінансова політика України має враховувати економічні інтереси держави, суб'єктів господарювання і населення, бути зосередженою на збалансуванні

цих інтересів. Таку політику доцільно спрямувати на стимулювання всіх учасників фінансових відносин, оптимальну структурування пропорцій розширеного суспільного відтворення, які б позитивно спричинилися до підвищення темпів зростання ВВП й економічної могутності держави.

Монографія присвячена дослідженню сучасних актуальних проблем модерних фінансів і включає шість розділів.

У першому розділі «Нові координати глобальних невизначеностей і загрози для публічних фінансів України» розглядаються такі важливі для фінансової науки і практики питання: міжнародний аудит в умовах глобальних невизначеностей; виклики і загрози публічного інвестування збалансованого соціально-економічного розвитку регіону; публічні фінанси у фінансовій системі демократичних країн; банківська система в управлінні публічними фінансами в умовах невизначеності; бюджетна спроможність сталого економічного розвитку держави; фінансова автономія закладів муніципальної освіти: виклики та можливості; міжнародний фінансовий ринок: закономірності та тенденції розвитку; податкове резидентство в умовах глобальної мобільності: теоретичні підходи та виклики правозастосування; ризики та загрози безпеці публічних фінансів в умовах війни та методи їх зниження; напрями стимулювання вітчизняної економіки в умовах глобальних викликів; новітні моделі управління публічними фінансами через призму поведінкових трансформацій; середньострокове бюджетне планування: виклики та інструментарій в умовах невизначеності.

Другий розділ присвячений проблемам безпекової парадигми розвитку банківського та страхового ринку. У ньому акцентовано увагу на таких проблемах: імплементація ESG в інвестиційну політику України: фінансові механізми узгодженні зі стандартами ЄС; трансформація ринку банківських послуг в Україні; екокредитування як елемент фінансової безпеки в умовах кліматичних викликів; грошово-кредитна політика України: виклики та загрози в умовах воєнного стану; стратегічні напрями активізації розвитку кредитування в Україні в сучасних умовах; фінансова інклюзія у розвитку сталих фінансів; теоретичні аспекти консолідаційних процесів у банківській системі; фінансова стабільність банківської системи: показник економічної безпеки держави; моделювання процесів цифрової трансформації банківської системи України.

У третьому розділі «Фінансові аспекти інвестицій: євроінтеграційний вибір» вітчизняні та зарубіжні вчені зосереджують увагу на таких актуальних питаннях: політика згуртованості ЄС у забезпеченні транскордонного регіонального розвитку; сутність державної фінансової політики активізації інвестиційної діяльності; сучасні тенденції та інноваційні підходи в оцінюванні нематеріальних активів; інновації у фінансових послугах як інструмент підтримки жінок-підприємниць в Україні; альтернативні механізми фінансування розвитку підприємництва в аграрному секторі; інвестиційний базис створення індустріальних парків в Україні; стратегічні орієнтири розвитку інвестиційної співпраці органів публічної влади і бізнесу в умовах економічних трансформацій.

Четвертий розділ «Реалії фінтеху і парадигма е-гривні» розкриває такі важливі для фінансової науки і практики проблеми: окремі аспекти адміністрування податків при запровадженні електронних грошей; інноваційні технології у банківському

та страховому бізнесі; вплив електронних грошей на фінансову інклюзію та доступність фінансових послуг; цифрові платежі у фінансовому секторі України: каталізатор розвитку та інструмент трансформації; тренди та виклики розвитку FinTech на ринках банківських послуг, страхування та цінних паперів.

У п'ятому розділі «Управління державними фінансами: глобальні виклики в умовах воєнного стану» розкрито такі важливі проблеми публічних фінансів в сучасних умовах: участь громадськості у формуванні та реалізації бюджетної політики; соціально-економічні реалії оподаткування в умовах війни та повоєнного відновлення; бюджетна політика України в умовах війни: шляхи адаптації та стійкості; державний борг під час війни: ризики та можливості; державний аудит ефективності діяльності підприємств; сучасні підходи до розвитку державного фінансового контролю; трансформація фіскального потенціалу територіальних громад в умовах воєнного стану; етапи заходів контролю правильності визначення митної вартості товарів у забезпеченні національної безпеки та захисту України; управління державними фінансами під час війни: виклики та перспективи; модель фіскальної політики забезпечення сталого розвитку України; вплив диспропорцій капітальних інвестицій на формування доходів державного бюджету; переосмислення податкових пільг крізь призму податкових видатків; інституційно-регуляторні зміни в оборонному плануванні України: парадигма бюджетування та управління ресурсним потенціалом; цифровізація управління державними фінансами в Україні; проблеми боргової стійкості України в умовах війни та у повоєнному відновленні; роль державного аудиту у забезпеченні прозорості та ефективності використання бюджетних коштів під час війни.

Шостий розділ «Глобальна турбулентність і національна економічна безпека» присвячений дослідженню важливих проблем економічної безпеки та глобальної турбулентності за такими напрямками: фінансові виміри економічної безпеки в умовах глобальної турбулентності; державна політика у сфері зайнятості в умовах економічної нестабільності; визначення ризиків управління безпекою в логістичних організаціях: практична основа в контексті нових загроз; парадигма використання митно-тарифного інструментарію в сучасних торговельних війнах; економічна доцільність майнінгу криптовалют у сучасних умовах нестабільності: вплив нелегальної майнінгової діяльності на мікроекономіку та потенційні посилення регуляторного контролю; фінансова безпека підприємств: дивергенція, демаркація та експлікація чинників, загроз і ризиків; роль міжнародних фінансових організацій у забезпеченні економічної безпеки України; фінансова відповідність у воєнний час: виклики, ризики та механізми адаптації; система податків у Нідерландах: аналіз структури і змін; роль циркулярної економіки у забезпеченні економічної безпеки; фінансова система держави в умовах війни: виклики, стратегії управління та шляхи стабілізації; безпекові виміри соціально-економічного розвитку та стійкості країн ЄС; технологічні чинники та ризики трансформації системи фінансового контролю в Україні; трансформація фінансової інфраструктури за допомогою штучного інтелекту: від автоматизації до безпеки; фінанси домогосподарств в умовах воєнного стану; економічні детермінанти розвитку економіки; національна безпека України: концептуалізація, блокова структура та статистичне моделювання ризиків.

Результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених та практиків, що містяться у монографії, апробовані під час Другого міжнародного фінансового форуму «Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека», організованого кафедрою фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету Міністерства освіти і науки України спільно з ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України та Українсько-Американською асоціацією працівників вищої школи. Пленарні та секційні засідання відбулися у м. Тернополі та Буковелі 7-11 травня 2025 року. Це наукове дійство було продовженням започаткованого у 2024 році Першого міжнародного фінансового форуму «Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека» і супроводжувалася широкими цікавими та корисними дискусіями стосовно сучасних актуальних засад теорії і практики формування й функціонування модерних фінансів на національному та світовому рівнях.

Наукові напрацювання дадуть можливість органам державної влади України та інших держав коригувати функціонування своїх фінансових систем в умовах сучасних глобальних викликів. Українська держава може застосовувати окремі наукові розробки в умовах російсько-української війни, коли особливо відчувається нестача фінансових ресурсів для виконання конституційних функцій органами центральної і місцевої влади.

Зважаючи на те, що модерні фінанси є вищим щаблем розвитку публічних фінансів, держава має можливості формувати нові ефективні моделі міжнародних фінансових взаємозв'язків на взаємовигідних умовах. Неймовірно швидкий розвиток суспільного буття, пов'язаний з революцією новітніх технологій, цифровізації, є тим поштовхом, який сприятиме подальшому розвитку механізмів та інструментів функціонування модерних фінансів. Важливо, щоб державна влада не ігнорувала подібні дослідження, а своєчасно їх реалізувала на практиці, що сприятиме досягненню її стратегічних цілей.

Організатори Другого міжнародного фінансового форуму «Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека» щиро вдячні всім зарубіжним та вітчизняним науковцям, які брали активну участь у дискусіях, виступали на пленарному та секційних засіданнях, рекомендували свої напрацювання для вирішення актуальних проблем сучасної фінансової науки й практики. Ми надіємося на продовження такої співпраці у майбутньому, що принесе користь фінансовій науці й практиці, дасть змогу своєчасно виявити та реагувати на об'єктивні, суб'єктивні, внутрішні, зовнішні фінансові виклики, загрози, ризики. Результати таких досліджень сприятимуть своєчасному попередженню негативних явищ і процесів, що можуть мати місце при функціонуванні фінансової системи країни. Тому проведення такого заходу є корисним і результативним для суспільства загалом, фінансової науки, практики і потребує продовження у майбутньому.

Монографія рекомендована для вітчизняних та зарубіжних вчених, практиків у царині фінансової науки й практики, а також студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, молодих вчених, професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, керівників та спеціалістів органів державної влади та місцевого самоврядування, науково-дослідних установ економічного спрямування, а також всіх, хто цікавиться питаннями модерних фінансів.